

**АЗ ТАЪРИХИ ФАЪОЛИЯТИ ШАБАКАИ
КИНОТЕАТРОҶО ВА ХИЗМАТРАСОНИИ
КИНО ДАР ВИЛОЯТИ ЛЕНИНОБОД (СУҒД)
ДАР СОЛҲОИ 50-80-УМИ АСРИ XX**

**ИЗ ИСТОРИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕТИ
КИНОТЕАТРОВ И КИНООБСЛУЖИВАНИЯ
В ЛЕНИНАБАДСКОЙ (СОГДИЙСКОЙ)
ОБЛАСТИ в 50-80-е годы XX века**

**FROM THE HISTORY OF THE CINEMA
NETWORK AND FILM SERVICE ACTIVITIES
IN LENINABAD (SUGHD) REGION IN THE
1950s-1980s OF XX-th CENTURY**

Мансурова Мунзифа Акмаловна,
унвонҷӯи кафедраи таърих ва
динишиносии ДДҲБСТ
(Хуҷанд, Тоҷикистон)

Мансурова Мунзифа Акмаловна,
соискатель кафедры истории и
религиоведения ТГУПБП
(Худжанд, Таджикистан)

Mansurova Munzifa Akmalovna, PhD of
the department of history and religious
studies under the TSULBP (Khujand,
Tajikistan) **e-mail:** mansurova.m78@mail.ru

Нақши кино ҳамчун воситаи муҳимми тарғиботӣ, маърифатӣ ва фароғатӣ дар ҷомеаи шуравии Тоҷикистон, дар мисоли вилояти Ленинобод (ҳоло Суғд) баррасӣ шудааст. Солҳои 50-80-уми асри XX давраи рушди кинои шуравӣ ва ташаққули инфрасохтори кинотеатрҳои статсионарӣ дар вилояти Ленинобод махсуб мешавад. Раванди кинофикатсия дар ин давра бо қарорҳои Шурои Вазирони ҶШС Тоҷикистон танзим мегардид. То соли 1990 шумораи нуқтаҳои кино ба 1150 адад расид, ки аксарияти онҳо дар деҳот фаъолият мекарданд. Филмҳои истеҳсоли студияи "Тоҷикфилм" дар ташаққули ҳудишиносии миллӣ ва тарғиби арзишҳои иҷтимоӣ нақши муҳим доишанд. Инчунин, рушди фонди филмии Кумитаи давлатии кинематография ва бунёди кинотеатрҳо ба рушди фарҳанги кино дар ҷумҳурии мусоидат намуданд. Таъкид мегардад, ки густариши хизматрасонии кино дар Тоҷикистон бо рушди инфрасохтор, ташкили кинотеатрҳои сайёр ва афзоиши истеҳсоли филмҳои ватанӣ тавсиф меёбад.

Калидвожаҳо: вилояти Ленинобод (Суғд), филмҳо, кинофикатсия, кинотеатрҳои статсионарӣ ва сайёр, студияи "Тоҷикфилм", кино дар деҳот

Рассматривается роль кино как важного пропагандистского, образовательного и развлекательного средства в Советском Таджикистане на примере Ленинабадской (ныне Согдийской) области. Отмечено, что 50–80-е годы XX века явились периодом развития советского кинематографа и формирования инфраструктуры стационарных кинотеатров в Ленинабадской области. Процесс кинофикации в этот период регулировался государственными решениями Совета Министров Таджикской ССР. К 1990 году количество киноточек в области достигло 1150, большинство из них функционировало в сельской местности. Фильмы, созданные студией «Таджикфильм», сыграли важную роль в формировании национального самосознания и в пропаганде социальных ценностей. Кроме того, увеличение кинофонда Государственного комитета по кинематографии и строительство кинотеатров способствовали укреплению кинокультуры в республике. Подчеркивается, что расширение кинообслуживания в Таджикистане характеризовалось развитием его инфраструктуры, созданием передвижных кинотеатров и увеличением производства национальных фильмов.

Ключевые слова: Ленинабадская (Согдийская) область, фильмы, кинофикация, стационарные и передвижные кинотеатры, студия "Таджикфильм", кино в сельской местности

The article examines the role of cinema as an important propaganda, educational, and entertainment tool in Soviet Tajikistan, using the example of the Leninabad (now Sughd) region. It was noted that the 1950s–1980s were a period of development of Soviet cinema and the formation of the infrastructure of stationary cinemas in the Leninabad region. The process of cinematization during this period was regulated by state decisions of the Council of Ministers of the Tajik SSR. By 1990, the number of cinemas in the region reached 1150, most of them operated in rural areas. Films created by the "Tajikfilm" studio played an important role in the formation of national self-awareness and in the promotion of social values. In addition, the increase in the film fund of the State Committee for Cinematography and the construction of cinemas contributed to the strengthening of film culture in the republic. It is emphasized that the expansion of cinema services in Tajikistan was characterized by the development of its infrastructure, the creation of mobile cinemas and the increase in the production of national films.

Key-words: *Leninabad (Sughd) region, films, cinematization, stationary and mobile cinemas, the "Tajikfilm" studio, cinema in rural areas*

Дар мақолаи ҳозир ба таҳлили рушди кино ҳамчун ҷузъи муҳимми фарҳанг ва сиёсати давлатӣ дар Тоҷикистон ва таърихи таъсис ва фаъолияти кинотеатрҳо дар вилояти Ленинобод баррасӣ мешавад. Солҳои 50-80-уми асри XX давраи густариши кинои шуравӣ ва истифодаи он ҳамчун воситаи тарғиботи идеологияи коммунистӣ ба ҳисоб меравад.

Таҳқиқот ба арзёбии таъсири кино ба фарҳанг, тарбия ва маърифати ҷомеа равона шуда, равандҳои шахрншинӣ ва афзалиятҳои фарҳангии аҳоли бахшида шудааст. Ҳамзамон, мақола нақши кино дар рушди фарҳанг, махсусан дар вилояти Суғдро баррасӣ мекунад.

Кино ҳамчун санъати визуалӣ ва аудиовизуалӣ ба инъикоси воқеаҳои ҳаёт ва арзишҳои иҷтимоӣ мусоидат намуда, дар тарбия ва ташаккули шуури миллии нақши муҳим мебозад.

Ин намууди санъат, ки вобаста ба техника ва тавсеаи технологияҳои нав то ба марҳалаҳои мукамал рушд кардааст, дар таракқиёти таълимӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ хизмат мекунад. Кино воситаи муҳимми тарғибу тарбия, паҳн намудани дониш, фикру ғояҳои пешқадами ҷамъиятӣ ва интиқоли арзишҳои маънавӣ ба мардум мебошад. Воситаҳои ифодаи кино, аз ҷумла тасвирҳо, овоз ва ҳаракат дар дохили муҳити филм барои эҷоди таъсири амиқ ва равшан кардани воқеаҳо дар вучуди тамошобин истифода мешаванд. Бо ёрии кино, инсон метавонад тамоми таҷрибаи ҳаётӣ, эҳсосот ва фикрҳои амиқи худро ба дигарон расонад ва ё худаш онҳоро дарк намояд.

Мақтаби кинои тоҷик дар раванди кинои шуравӣ шакл гирифтааст. В.И. Ленин киноро муҳимтарин соҳаи санъат ҳисобида буд. Вай бовар дошт, ки барои таҳкими ғояҳои коммунистӣ зарур аст, ки санъати кино ҳамчун воситаи муҳимми таълимотӣ истифода шавад. В.И. Ленин таъкид мекард, ки кино бояд ба таври ҷолиб ва муфид воқеаҳои ҳаётро аз мавқеи коммунистӣ нишон диҳад. Ба гуфтаи ӯ, пеш аз ҳама филмҳои хроникалӣ ва илмӣ-маърифатӣ бояд намоиш дода шаванд, то ки одамон ба мавзӯҳои муҳимми сиёсӣ ва иҷтимоии замон тавачҷӯх кунанд ва танҳо баъд барои ҷалби тавачҷӯх филмҳои фароғатӣ намоиш дода шаванд. Ба ақидаи В. И. Ленин ба назар гирифтани тамоми имкониятҳои кино барои тарғиб кардани ғояҳои сиёсӣ, маърифатӣ ва эстетикӣ дар байни тамошобин зарур буд [7, с. 6-7].

Кинонамоишдихӣ дар Хучанд аввалин бор дар солҳои 1900-1905 пайдо шуд ва ба як навъ фарҳанги ҷамъиятии маҳаллӣ табдил ёфт. Дар маросимҳои ид ва шаббозорҳо, ки дар қорвонсаройҳо ва бозорҳо баргузор мешуд, бо истифода аз дастгоҳҳои махсус кино намоиш дода мешуд. Халқи маҳаллӣ ин намоишҳоро "ҷодархаёл" меномид, зеро дар намоиш бо ҷодар пӯшида мешуд.

Дар даврони шуравӣ санъати театр ва кинои шуравӣ дар Хучанд ба суръат рушд кард. Кинотеатрҳо бо биноҳои зимистона ва тобистона ташкил ёфтанд, ки дар онҳо кино ба таври доимӣ намоиш дода мешуд. Филмҳои он замон асосан дар бораи ҷанги граждани ва қаҳрамонони Армияи Сурх буданд, баъзан филмҳои хориҷӣ низ намоиш дода мешуданд. Дар солҳои 1921-1922 дар Хучанд ду кинотеатри тобистона сохта шуд, ки дар онҳо филмҳо ва концертҳои намоиш медоданд.

Бо мақсади пешбурди санъат дар байни аскарони сурх ва партизанҳо, кинотеатрҳои зимистона низ таъсис ёфтанд. Соли 1925 кинотеатри «Ватан» ба истифода дода шуд. Дар ин кинотеатр дар тарғиботи кинои шуравӣ киномеханик С. С. Лугавский саҳм гузошт. Дар ҳамаи солҳо, бо ташаббуси Ҳомидҷон Умаров, кинотеатри ба номи Маяковский дар боғи шаҳрии Хучанд бунёд гардид [1, с.9].

Солҳои 20-уми қарни XX дар дигар шаҳрҳо, аз ҷумла Конибодому Истаравшан низ кинотеатрҳо сохта шуданд, ки рушди санъати кино ва фарҳангиро дар ин минтақаҳо таъмин мекарданд [1, с.9].

Ташкилоти ҳизбӣ ва шуроҳои маҳаллӣ дар назди худ вазифа гузоштанд, ки дар маҳалҳои мухталифи шаҳр кинотеатрҳо сохта шаванд, то оммаи меҳнаткашон аз ин санъати муҳим баҳравар гарданд. Дар шаҳри Хучанд барои иҷрои ин мақсад соли 1929 бинои ҳозираи театри давлатии ба номи Камоли Хучандӣ сохта шуда, он вақт ин бино ҷун клуби занон истифода бурда мешуд. Ҳамзамон дар ин бино кино низ намоиш медоданд.

Солҳои 50-уми асри XX марҳалаи нави рушди кинои Тоҷикистон оғоз мегардад, ки ин марҳила бо сохтмони кинотеатрҳо бо қарзи Банки давлатии ИҶШС алоқаманд аст. Тавре ки маълумоти бойгонӣ нишон медиҳад, вусъати бисолиқии кино дар Тоҷикистон аз соли 1957 оғоз ёфтааст. Ҳамаи сол дар Душанбе бахшида ба 40-солагии Инқилоби Октябр кинотеатри васеъэкран ба истифода дода шуд [14].

Дар аввали соли 1963 дар ҷумҳурӣ 15 кинотеатр (5 кинотеатр зимистона ва 10 кинотеатри тобистона) барои намоиши кинои васеъэкран фаъолият доштанд. Мувофиқи нақша, шумораи кинотеатрҳо то охири 1963 ба 24 адад расонида шуд [5]. Рушди кинотеатрҳои васеъэкран дар минтақаҳои Тоҷикистон, дар ҷорӣ пойгоҳи асосии Сарраёсати кинопрокат: Сталинобод, Ленинобод, Хоруғ ва Қургонтеппа роҳандозӣ гаштанд [11].

Дар Қарори Шурои Вазирони ҶШС Тоҷикистон №71 аз 28 марти 1957 «Дар бораи роҳбарии комитети иҷроияи Шурои депутатҳои меҳнаткашонӣ ноҳияи Ленинобод ба қор бо шабақаҳои кино» масъалаи фаъолияти нокифояи кинотеатрҳо дар шаҳрҳои калони ҷумҳурӣ, ҳамаҷунин дар ноҳияҳо ва деҳот дар охири солҳои 50-уми асри XX, мавриди баррасӣ қарор гирифт. Таҳлили ҳуҷҷатҳои бойгонӣ шаҳодат медиҳад, ки фаъолияти шабақаҳои кинои ноҳияҳои Масҷох, Шаҳристон, Колхозчиён (дар Панҷакент), Уротеппа (Истаравшан), Панҷакент, Пролетар (Ҷаббор Расулов) ва Айни дар муқоиса бо дигар ноҳияҳои минтақа хеле бад буд, зеро дар ин минтақаҳо 161 ҳазор бинанда аз тамошои кино маҳрум буданд. Масалан, дар ноҳияҳои Панҷакент, Колхозчиён ва Ашт танҳо 3-4 намоиш дар як сол гузаронида мешуду ҳалос. Дар якҷанд деҳаҳо солҳои зиёд кино намоиш дода намешуд. Дар репертуари кинокорхонаҳо филмҳои ҳунарий, ки ба забонҳои тоҷикӣ ва узбекӣ дубляж шуда буданд, кам буданд. Мушкилоти дигар аз он буд, ки интиқоли нусхаҳои филм аз як шаҳру деҳот ба деҳоти дигар бо таъхир анҷом дода мешуданд [12].

Раванди киноифатсия дар Тоҷикистон тибқи нақшаҳои солона ба роҳ монда мешуд. Аммо, нақшаҳо на ҳама вақт бо пуррагӣ иҷро мегаштанд. Мутобиқи гузориши Вазорати фарҳанги ҶШС Тоҷикистон соли 1962 дар ҷумҳурӣ сохтмони 19 кинотеатр бо 8556 ҷой пешбинӣ шуда буд. Аммо, дар маълумоти моҳи январӣ соли 1963 омадааст, ки ҳамагӣ сохтмони 7 кинотеатри зимистона бо 2700 ҷой ба анҷом расидааст [16].

Аз гузоришҳои Вазорати фарҳанги ҶШС Тоҷикистон бармеояд, ки сохтмони кинотеатрҳо дар Ленинобод, Ёротеппа ва шаҳраки Советобод бо суръати баланд ва бо қарзи Бонки давлатӣ шуруъ шуда буд ва интизор мерафт, ки онҳо то миёнаи соли 1963 ба истифода дода шаванд. Ҳамзамон, дар иттилоии Вазорат аз 23 феввали соли 1963 дар бораи раванди иҷрои Қарори коллегияи Вазорати фарҳанги ИҶШС «Дар бораи натиҷаҳои иҷрои нақшаи истеҳсоли-молиявии соҳаҳои фарҳанг барои соли 1962 ва ҷорабиниҳои барои таъмин кардани иҷрои нақша дар соли 1963 дар Раёсати киноификатсия ва киноҳуҷҷатгузориҳои ҶШС Тоҷикистон» зикр шудааст, ки Раёсати Бонки давлатӣ дар соли 1963 барои сохтмони 10 кинотеатри хурд дар ҷумхурии қарзи молиявӣ пешниҳод намудааст [6].

Солҳои 1957-1990 рушди соҳаи кино дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо афзоиши назарраси шумораи нуқтаҳои пахши кино, баланд гардидани сатҳи маъруфияти кино миёни омма ба мушоҳида мерасад. Таҳлили омӯрӣ нишон медиҳад, ки агар соли 1965 дар ҷумхурии 750 нуқтаи кино фаъолият карда бошад, соли 1990 ин шумора ба 1150 адад расид. Аз ин шумора, 70% дар минтақаҳои деҳот амал мекард, ки аз густариши кинои миллию ватанӣ дар байни аҳолии русто шаҳодат медиҳад.

Дар ин давра шумораи тамошобинони кино, хусусан, дар деҳот афзоиш ёфт. Филмҳои «Тоҷикфилм», аз қабилӣ «Нисо», «Марги судхӯр», «Ривояти Рустам» ва «Ривояти Сиёвуш» миёни мардум маъруфияти махсус доштанд. Танҳо филми «Марги судхӯр» - ро соли 1966 дар ҷумхурии 75 ҳазор, аз ҷумла 29,4 ҳазор сокинони деҳот тамошо карданд [8].

Филмҳои «Тоҷикфилм» на танҳо воситаи фароғатӣ, балки абзори тарбияи маънавӣ ва сиёсӣ низ буданд. Дар панҷсолаҳои VIII-X студия филмҳоеро таҳия кард, ки ҳаёти меҳнаткашон ва колхозчиёро инъикос менамуданд. Намунаи ин тамоюл филмҳои «Зумрад», «Ҷӯра-саркор» ва «12 соати зиндагӣ» буданд. Ин филмҳо дар ташаккули худшиносии миллии ва арҷгузори ба меҳнати мардум нақши муҳим бозиданд [10, с.38].

Пас аз анҷумани XXIII Ҳизби коммунистии Иттиҳоди Шуравӣ, раванди киноификатсия дар Тоҷикистон бо суръат рушд кард. Дар ин давра, шумораи киноустановаҳои статсионарӣ дар минтақаҳои деҳот тақрибан 3,7 маротиба афзоиш ёфт. Аммо, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки рушди соҳаи кино бо марказҳои маъмурии ноҳияҳо ва шаҳракҳо маҳдуд буд ва дар деҳоти дурдасти кӯхистон имкони намоиши филмҳо хеле маҳдуд буд. Бояд зикр кард, ки қарорҳои Пленуми Кумитаи марказии ХКИШ дар соли 1965 таваҷҷуҳро ба рушди инфрасохтори фарҳангӣ, хусусан бунёди кинотеатрҳо дар колхозҳо равона намуд [2]. Дар ин замина, шумораи кинотеатрҳо дар хоҷагиҳои кишоварзӣ зиёд шуда, дар маҷмӯъ, дар давраи таҳқиқотӣ 112 кинотеатр аз ҷониби колхозҳо сохта ва мавриди истифода қарор гирифт [9, с.110].

Дар солҳои мавриди назар, киноификатсия ҳамчун ҷузъи муҳими сиёсати фарҳангӣ мекушид, ки тамоми ҷанбаҳои зиндагии шаҳрвандонро фаро гирад. Аз ҷумла, яке аз ташаббусҳои ҷолиб дар ин самт таъсиси кинотеатрҳои кӯдаконаи сайёри «Малютка» буд. Соли 1965 дар Тоҷикистон 6 кинотеатри сайёр дар асоси автобусҳои ЗИЛ-158 ташкил шуда, ба ихтиёри Кумитаи кинематография гузошта шуданд. Тибқи маълумоти ҳуҷҷатҳои бойгонӣ, ин кинотеатрҳои сайёр ба таври назаррас хизматрасонии киноиро миёни кӯдакони синни томақтабӣ густариш дода, ба намоиши филмҳо дар боғчаҳои кӯдакон ва маҳаллаҳои истиқоматии шаҳрҳои Душанбе, Кӯлоб, Қӯрғонтеппа ва Ленинобод мусоидат карданд [15].

Кино дар давраи мазкур ҳамчун воситаи муассири тарғиботӣ ва маърифатӣ дар ташаккули ҷаҳонбинии аҳоли, махсусан колхозчиён ва меҳнаткашони деҳот нақши муҳим дошт. Дар ин давра, таваҷҷуҳ ба рушди кино ва фароҳам овардани шароити тамошо барои сокинони деҳот ба таври назаррас пурзӯр гардид. Зиёдшавии шумораи киноустановаҳо ва кинотеатрҳо дар деҳот нишондиҳандаҳои асосии пешрафти соҳаи кино мебошад. Тибқи

маълумот, дар солҳои 1960 ва 1975 шумораи киноустановкаҳо дар деҳоти Тоҷикистон ба 761 адад ва теъдоди тамошобинон ба 16 миллион нафар расид. Ин рақамҳо нишон медиҳанд, ки кино тавонист дар муҳити деҳот нуфузи худро таҳким бахшад. Густариши кинотеатрҳои статсионарӣ ва сайёр имкон дод, ки аҳолии деҳот ба кино дастрасии бештар пайдо кунанд. Дар охири солҳои 60-ум, ҳамзамон бо бунёди кинотеатрҳои нав, таҷдиди кинотеатрҳои мавҷуда ба таври ғаёл амалӣ карда шуд.

Дар ибтидои солҳои 1970-ум, фонди филмии Кумитаи давлатии кинематографияи Тоҷикистон ба 14 ҳазору 384 нусха филм расид. Ҳуҷҷатҳои расмӣ ин давра собит месозанд, ки ин фонди филмӣ дорои арзиши баланди мафкуравӣ ва фарҳангӣ мебошад. Маҳз тавассути ин филмҳо, ки асосан жанрҳои таърихӣ, иҷтимоӣ ва тарғиботиро дар бар мегирифтанд, сиёсати фарҳангии давлат амалӣ гардида, ҷаҳонбинии аҳоли ташаккул меёфт.

Ҳамин тавр, рушди кино дар Тоҷикистон дар солҳои 60–70-уми асри XX бо марҳилаи муҳимми густариши фарҳангӣ ва маърифатии аҳоли ҳамзамон буд. Ин раванд на танҳо ба афзоиши шумораи киноустановкаҳо ва кинотеатрҳо, балки ба таҳкими нақши кино ҳамчун воситаи муҳимми таъсиррасонӣ ба ҷомеа мусоидат намуд [4].

Дар солҳои 1970-ум низоми кинохизматрасонӣ дар Тоҷикистон таҳти таъсири сиёсати давлатӣ ва рушди инфрасохтор тақвият ёфт. Барномаҳои рушди кинопрокат имконият доданд, ки фарогирии тамошобинон ва шумораи киносеансҳо ба таври баробар иҷро шаванд. Солҳои 1973–1974 нишондиҳандаҳои ҷамъоварӣ ва киносеансҳо пурра амалӣ шуданд, ки аз такмили идоракунии соҳаи кино шаҳодат меод. Соли 1975 суръати рушди кинопрокат афзоиш ёфт: дар ду моҳи аввали сол нақшаи фарогирии тамошобинон 113,9% ва шумораи киносеансҳо 107,9% иҷро шуд. Бо вучуди ин, афзоиши шумораи кинотамашобинон дар шаҳрҳо ба назар мерасид, дар деҳот ин афзоиш камтар буд [13].

Ин далелҳо баёнгари онанд, ки новобаста ба пешравиҳои соҳаи кинопрокат дар Тоҷикистон, фарқи миёни шаҳр ва деҳот дар самти дастрасӣ ва иштироки аҳоли дар намоишҳои кино ҳамоно боқӣ монда буд. Ин вазъ зарурати андешидани тадбирҳои минбаъдaro барои густариши инфрасохтори кино ва боло бурдани сатҳи фарогирии аҳолии деҳот ба фарҳанги киноӣ таъкид мекунад.

Дар асоси маълумоти сардори сарраёсати фарҳанги вилояти Ленинобод Мирзочон Айюбҷонов, солҳои 1959–1960 дар вилоят як марҳилаи муҳими рушд ва густариши инфрасохтори кинофикатсия ба вуқӯ пайваст. Ин даврaro метавон марҳалаи густариши босуръати шабакаи кинотеатрҳо ва болоравии сатҳи фарогирии аҳоли бо хизматрасонии киноӣ арзёбӣ намуд.

Дар он солҳо дар миқёси вилоят 22 бинои кинотеатри зимистона ва тобистона бунёд карда шуданд. Ин иқдом нишондиҳандаи афзоиши таваҷҷуҳ ба рушди кино ҳамчун як ҷузъи муҳимми фарҳанг ва воситаи таъсиргузории идеологӣ буд. Хусусан, соли 1960 дар маркази вилоят – шаҳри Ленинобод сохтмони боз як кинотеатри васеъэкран оғоз гардид, ки бояд ба талаботи нави намоиши филмҳо ҷавобгӯ бошад. Дар баробари ин, сохтмони кинотеатри зимистонаи фабрикаи бофандагӣ низ ба марҳилаи анҷом расида буд.

Таҳлили омӯрӣ нишон медиҳад, ки то соли 1959 дар тамоми шаҳрҳои вилоят 32 кинотеатри зимистона ва тобистона ғаёлият доштанд. Дар ҳамин сол, барои аҳолии калонсол 1448 сеанс ва барои кӯдакон 2008 сеанс кино намоиш дода шудааст. Ба намоиши филмҳо дар шаҳрҳо 2 694 000 нафар тамошобини калонсол ва 1 927 000 нафар кӯдак ҷалб гардидаанд.

Дар деҳот низ рушди кинофикатсия тавассути таъсиси кинотеатрҳои доимӣ ва колхозӣ амалӣ мегардид. То соли 1959 шумораи чунин кинотеатрҳо ва дастгоҳҳои сайёри намоиши филмҳо 76 ададро ташкил меод. Дар маҷмӯъ, дар соли 1959 дар деҳот 19 696 сеанс кино

намоиш дода шуда, шумораи тамошобинони калонсол ба 4 789 000 нафар ва кӯдакон ба 364 000 нафар расид.

Дар ин давра, кинофикатсияи вилоят дорои пойгоҳи қавии мутахассисони соҳа буд. Дар солҳои 1959-1960 дар баҳши кино 121 нафар муҳандис, кинотехник ва киномеханик фаъолият менамуданд, ки нишондиҳандаи такмили сохтори идоракунӣ ва техникӣ дар баҳши кино буд.

Соли 1959 дар кинотеатрҳои вилоят 193 филм ба намоиш гузошта шуд, ки аз танаввуи филмҳо шаҳодат медиҳад. Аз ин миқдор, 128 филмро филмҳои истеҳсоли Иттиҳоди Шуравӣ ва 65 филмро филмҳои истеҳсоли мамлакатҳои хориҷӣ ташкил карданд. Ҳамчунин, 8 филми истеҳсоли Тоҷикистон низ ба намоиш гузошта шуд, ки ин нишонаи рушди кинои милли ба ҳисоб мерафт. Ба ҳамин марҳилаи рушд як дастоварди муҳим низ марбут аст: соли 1960 дар кинофестивали мамлакатҳои Осиё ва Африка, ки дар шаҳри Қоҳира баргузор гардид, филми тоҷикии “Қисмати шоир” бо мукофоти олии фестивал – “Уқоби тиллоӣ” сарфароз гардонид шуд [19].

Натиҷаҳои таҳлил нишон медиҳанд, ки солҳои 1959-1960 кино ҳамчун воситаи муҳимми фарҳангӣ ва идеологӣ дар вилояти Ленинобод тавсеаи назаррас ёфт, ки ба густариши шабакаи кинотеатрҳо, афзоиши шумораи тамошобинон ва ҷалби мутахассисони соҳа ба рушди минбаъдаи кинои милли мусоидат намуд.

Дар давраи шуравӣ кино на танҳо як унсури фароғатӣ, балки як воситаи муҳимми фарҳангӣ ва идеологӣ маҳсуб мешуд. Дар ин давра, ки давлат ба тарғиби арзишҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангии худ тавассути кино аҳамияти хос медод, дар саросари Иттиҳоди Шуравӣ шумораи зиёди кинотеатрҳо бунёд гардиданд. Дар ин замина, вилояти Суғд (он замон вилояти Ленинобод) низ шояди рушди назарраси кинофикатсия гардид.

Мусоҳиба бо Аҳмадов Маҳмудҷон, ки солҳои тӯлонӣ дар низоми кинофикатсия фаъолият намудааст, нишон медиҳад, ки шабакаи кинотеатрҳои вилояти Суғд аз солҳои 1950 то охири давраи шуравӣ босуръат рушд карда, ба яке аз бахшҳои муҳимми фарҳангии минтақа табдил ёфт.

Аввалин кинотеатрҳои зимистона ва доимоамалкунандаи вилояти Суғд дар солҳои 1950-1970 таъсис ёфтанд. Дар ин давра кинотеатрҳо бо формат ва иқтидори муҳталиф бунёд мегардиданд, ки онҳо ба талаботи муҳталифи тамошобинон ҷавобгӯ буданд.

Тибқи маълумоти М. Аҳмадов дар шаҳри Ленинобод (Хучанд) кинотеатри “Островский” (соли 1950) – яке аз аввалин кинотеатрҳои зимистона буд, ки 300 ҷойи нишаст дошт. Дар оғоз он ҳамчун кинотеатри бачагона хизмат мерасонд, баъдан ба намоиши дигар жанрҳои филмҳо низ рӯ овард. Кинотеатри “Пахтакор” (соли 1951) – зимистона ва доимоамалкунанда буда, 400 ҷойи нишаст дошт. Ин кинотеатр аввал ҳамчун клуби колхозии “Москва” фаъолият мекард ва баъдан ба кинотеатр табдил дода шуд. Кинотеатри “Октябр” (соли 1959) – дорои 600 ҷойи нишаст буд ва яке аз муҳимтарин кинотеатрҳои шаҳр ба ҳисоб мерафт. Кинотеатри “Тоҷикистон” (соли 1975) – яке аз калонтарин кинотеатрҳои он давра буда, дорои 800 ҷойи нишаст буд. Ин кинотеатр бо формати васеъэкран фаъолият мекард ва ба талаботи муносири намоиши филмҳо мутобиқ буд. Кинотеатри “Ватан” (соли 1970) – зимистона ва доимоамалкунанда буда, дорои 400 ҷойи нишаст буд. Кинотеатри “Баҳор” низ дорои 400 ҷойи нишаст буд ва дар он дар ду баст филмҳо намоиш дода мешуданд. Кинотеатри “Родина” – зимистона ва доимоамалкунанда буда, дорои ду толори намоиш – хурд ва калон буд. Кинотеатри “Хроника” бо 200 ҷойи нишаст барои намоиши филмҳои ҳуҷҷатӣ ва илмӣ-оммавӣ истифода мешуд. Кинотеатри комбинати консервабарорӣ дорои 200 ҷойи нишаст буд ва асосан ба кормандони корхона хизмат мерасонд [17].

Кинотеатрҳо дар давраи Шуравӣ ҳамчун марказҳои муҳимми фарҳангӣ ва ҷамъиятӣ амал мекарданд. Онҳо барои фароғат ва таблиғи идеологияи давлатӣ истифода мешуданд. Филмҳои бадеӣ, ҳуҷҷатӣ ва илмӣ-оммавӣ, ки дар кинотеатрҳо намоиш дода мешуданд, мардумро бо фарҳанги шуравӣ ва ҷаҳонӣ ошно мекарданд. Аз соли 1950 то 1990, кинофилмҳои дар вилояти Суғд қисми муҳимми сиёсати фарҳангии шуравӣ буд. Бунёди кинотеатрҳои нав ва афзоиши таваҷҷуҳи аҳоли ба кино шаҳодат медиҳанд, ки кино нақши муассир дар ҳаёти иҷтимоии мардуми вилоят дошт. Пас аз сукути Иттиҳоди Шуравӣ ва тағйироти иҷтимоӣ, аксари кинотеатрҳо фаъолияти худро коҳиш доданд ё қатъ карданд.

Дар шаҳри Ленинобод (Хучанд) ва ноҳияи Бобоҷон Ғафуров кинотеатрҳои тобистона низ бо шумораи муайяни ҷойҳои нишаст фаъолият доштанд. Аз ҷумла, кинотеатри ба номи С.Айнӣ – яке аз калонтарин кинотеатрҳои тобистона буда, дорои 600 ҷойи нишаст буд ва дар рӯзҳои панҷшанбе фаъолият мекард. Кинотеатри "Комсомолец" – бо иқтидори 300 ҷойи нишаст дар маҳаллаи Шаршара, наздикии "Авторемзавод" ҷойгир буд. Кинотеатри "Маяковский" дорои 300 ҷойи нишаст буда, ки дар боғи Камоли Хучандӣ ҷойгир шуда буд. Кинотеатри "Восход" дорои 600 ҷойи нишаст ва дар минтақаи Ягодка фаъолият мекард. Кинотеатри "Сирдарё" бо иқтидори 300 ҷойи нишаст, яке аз кинотеатрҳои маъмул дар шаҳр буд. Кинотеатри "Мир" – низ дорои 300 ҷойи нишаст буд ва ба намоиши филмҳо дар фасли гармо мутобиқ карда шуда буд. "Деҳаи нав", "Сулҳ" ва "Баҳор" – кинотеатрҳои муваққатӣ буданд, ки дар мавсимҳои гарми сол фаъолият мекарданд.

Дар ноҳияи Бобоҷон Ғафуров кинотеатрҳо ва клубҳои зерин фаъолият мекарданд: киноклуби колхозии ба номи Фрунзе ҳамчун маркази намоиши филмҳо барои аҳолии маҳаллӣ; кинотеатри "Восток" зимистона буда, бо 400 ҷойи нишаст дар хизмати тамошобинон қарор дошт; кинотеатри деҳаи Унчи бо 200 ҷойи нишаст; кинотеатри "Комсомол" дар шаҳраки Сталин бо 200 ҷойи нишаст; кинотеатри ба номи С.Айнӣ дар деҳаи Ёва низ бо 200 ҷойи нишаст, дар хизмати мардум буданд [17].

Умуман, таҳлил нишон медиҳад, ки кинотеатрҳои тобистона дар шаҳри Ленинобод ва ноҳияи Бобоҷон Ғафуров на танҳо ҳамчун марказҳои фароғатӣ, балки ҳамчун як шеваи муҳимми таблиғи фарҳанг ва санъати кино амал мекарданд. Ин кинотеатрҳо дар фасли гармо барои истироҳати оммавӣ шароит фароҳам оварда, ба болоравии маърифати аҳоли мусоидат мекарданд.

Дар кинотеатрҳои Тоҷикистон, аз ҷумла вилояти Суғд (Ленинобод), ташкили сеансҳо, нархи чиптаҳо, маблағи даромад ва теъдоди кормандон ҳама бо низомии мушаххас амалӣ мешуд.

Чӣ тавре ки Аҳмадов М. иттилоъ дод, филмҳо дар кинотеатрҳо вобаста ба вақти тамошо ва теъдоди қисмҳо се шакл доштанд:

1. Филмҳои иборат аз ду қисм (се соат) – чунин филмҳо дар як рӯз чор маротиба намоиш дода мешуданд. Вақти сеансҳо:
 - 11:00, 14:00, 17:00, 20:00 ё
 - 12:30, 15:00, 18:00, 21:00.
2. Филмҳои иборат аз як қисм (якуним ё ду соат) – дар як рӯз панҷ маротиба намоиш дода мешуданд. Вақти сеансҳо:
 - 12:00, 14:00, 16:00, 18:00, 20:00 ё
 - 13:00, 15:00, 17:00, 19:00, 21:00.
3. Филмҳои тасвирӣ барои кӯдакон – дар як сеанс аз соати 10:00 то 11:00 намоиш дода мешуд.

Филмҳои Ҳиндӣ ва Арабӣ аз ҷумлаи сердаромадтарин филмҳо дар кинотеатрҳои ш. Ленинобод (Хучанд) буданд. Даромад аз ин гуна филмҳо чунин буд: кинотеатри

“Тоҷикистон” аз 3 ҳазор то 5 ҳазор рубл аз як филми ҳиндӣ ё арабӣ; кинотеатри “Ватан” аз 2 ҳазор то 2,5 ҳазор рубл аз филмҳои маъруфи хориҷӣ.

Филмҳои ҳиндӣ муддати як ҳафта ба намоиш гузошта мешуданд, дар ҳоле ки дигар филмҳо одатан се рӯз намоиш дода мешуданд.

Нархи чиптаҳо ба навъи филмҳо вобаста буд. Чунончӣ, филмҳои бадеӣ – 35-45 тин; филмҳои ҳуҷҷатӣ – 20 тин; филмҳои тасвирӣ – 10 тинро ташкил меод. Чиптаҳо дар типографияи шаҳри Душанбе chop мешуданд ва Вазорати молия назорати онҳоро ба зимма дошт.

Дар кинотеатрҳо шумораи кормандон вобаста ба андозаи кинотеатр ва шумораи сеансҳо фарқ мекард. Шумораи умумии кормандон дар кинотеатрҳо 36, 22, 12 ё 8 нафар буд. Вазифаҳо ва маоши кормандон чунин муайян мешуданд: Сардори кинофилм – 200 рубл, директор – 140-160 рубл, сармуҳандис – 120-130 рубл, муҳандис – 100 рубл, киномеханик (калон) – 85 рубл, киномеханик (муқаррарӣ) – 75 рубл, ҳазинадор (калон) – 85 рубл, ҳазинадори муқаррарӣ – 70 рубл, нозир (калон) – 65 рубл, нозир (муқаррарӣ) – 60 рубл, муҳосиб – 93 рубл, электрик – 117 рубл, ронанда – 68 рубл, фаррош – 20 рубл, рассом – 56-90 рубл, муҳаррир – 90 рубл, посбон, сантехник, челонгар – маошашон тағйирёбанда буд [17].

Фаъолияти кинотеатрҳо дар даврони шуравӣ бо низоми катъӣ ҳамчун сарчашмаҳои устувори даромад танзим мешуд. Киноҳои ҳиндӣ ва арабӣ, ки миёни мардум маҳбубият доштанд, даромади бештар меоварданд. Нархи дастрас ва ҷадвали мунтазами намоиши филмҳо кинотеатрҳо ҳамчун маркази муҳими фарҳангӣ ва иҷтимоӣ дар ҳаёти мардум таъин дода буд. Ҳаёти кормандон низ аз мутахассисони гуногун иборат буда, маоши онҳо дар доираи муқаррароти давлатӣ муайян мегардид.

Дар даврони Шуравӣ, низоми паҳнкунии филмҳо дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва вилоятӣ таъсис шартнома бо фабрикаҳои нусхабардорӣ ташкил карда мешуд. Кинопрокати Тоҷикистон ва дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шуравӣ бо муассисаҳои махсусгардонидани нусхабардории Маскав, Новосибирск ва Киев ҳамкорӣ намуда, нусхаҳои филмҳо ба даст меоварданд. Филмҳои нусхабардоришуда бо истифода аз ҳадамоти почта ба тамоми ҷумҳуриҳои ИҶШС ирсол мегардиданд. Миқдори нусхаҳо мутобиқи шумораи аҳоли муайян карда мешуд: барои Тоҷикистон 4 нусха, барои Ўзбекистон 8 нусха пешбинӣ мешуд.

Кинолентаҳо дар зарфҳои махсуси тунукагини муҳрдор (кинобанка) бо шиносномаи техникӣ интиқол дода мешуданд. Дар ин шиносномаҳо маълумоти муфассал оид ба номгӯи филм, дарозии он ба метр, шумораи қисматҳо ва зерқисматҳо нишон дода мешуд. Масалан, филмҳое, ки аз як қисм (серия) иборат буданд, одатан 7 то 11 зерқисмро дар бар мегирифтанд. Филмҳои дуқисма бошанд, 12 то 20 зерқисм доштанд.

Низоми эълон ва таълиғи филмҳо дар шаҳрҳо низ хеле рушд ёфта буд. Дар шаҳри Ленинобод (Ҳучанд) нуктаҳои махсуси эълон дар ҷойҳои серодам, аз ҷумла дар Панҷшанбе, автовокзал, маҳаллаҳои 20 ва 34 ва дар бинои кинотеатрҳо мавҷуд буданд. Дар рӯзномаҳои маҳаллӣ эълонҳои намоиши филмҳо таҳти унвони “Медонед, имрӯз ҷи гуна филмҳо пахш мегарданд?” нашр мешуданд, ки дар онҳо ном ва макони намоиши филмҳо дарҷ мегардид. Рассомони касбӣ барои кинотеатрҳо афишаҳои босифат омода менамуданд, ки бо маҳорати баланди рассомӣ фарқ мекарданд.

Кормандони соҳаи кинопрокат барои фаъолияти босамарашон бо мукофоти пулӣ қадри ҷаҳоли карда мешуданд. Барои иҷроӣ барзиёди нақшаи қорӣ, маъмурияти кинодастгоҳҳо кормандонро бо мукофоти пулӣ дар ҳаҷми 50% маош ҳавасманд менамуд. Масалан моҳи июн чунин қадри ҷаҳоли ба кормандоне, ба мисли Аҳмедов Д.Д., Аюбҷонова Т.Х., Симоновский М.К., Симоновская Н.А. ва Вахрушева Ф.И. таътиқ гардидааст. Инчунин, ронандагон, ки дар соҳаи кинои сайёр фаъолият менамуданд, барои иҷроӣ барзиёди нақша бо 20 рубл мукофотонида мешуданд [3].

Дар кинотеатрҳои гуногун, аз ҷумла кинотеатри зимистонаи “40-солагии Тоҷикистон”, клуби “Искатель”-и шаҳраки Адрасмон ва клуби “Горняк”-и шаҳраки Қуруксой, низоми пардохти музди меҳнат дар рӯзҳои ид (1 май, 9 май, 7 октябр ва ғ.) ба назар гирифта мешуд. Кормандон дар чунин рӯзҳо маоши дучанд мегирифтанд, ки ин як ҷузъи сиёсати ҳавасмандгардонии онҳо маҳсуб меёфт [3].

Дар ҳудуди вилояти Суғд, дар замони Шуравӣ 22 кинотеатри давлатӣ фаъолият мекард. Ин кинотеатрҳо ҳамчун марказҳои асосии фарҳангӣ барои намоиши филмҳои ватанию хориҷӣ хизмат менамуданд [18].

Ҳамин тавр, дар замони шуравӣ кинотеатр организми зиндаи мураттаб ва муназзамамалкунанда ба ҳисоб мерафт. Таҳқиқи фаъолияти шабакаи кинотеатрҳо ва хизматрасонии синамо дар вилояти Ленинобод (Суғд) дар солҳои 50-80-уми асри XX нишон медиҳад, ки кино ҳамчун воситаи муҳими фарҳангӣ ва идеологӣ рушд ёфта, тавассути кинотеатрҳои доимӣ ва сайёр фарогирии аҳоли васеъ гардид. Бо вучуди пешрафт, нобаробарии байни шаҳр ва деҳот дар дастрасӣ ба кино боқӣ монд.

Дар солҳои 1970-80-ум кинохизматрасонӣ тақвият ёфта, шумораи кинотеатрҳо ва намоиши филмҳо афзоиш ёфт, аммо теъдоди тамошобинон дар кинотеатрро дар муқоиса бо меъёрҳои умумииттифоқӣ паст боқӣ монд. Ҳарчанд кино дар рушди маънавии ҷомеа нақши муҳим бозид, маҳдудиятҳои иқтисодӣ ва инфрасохторӣ ба тавсеаи он дар деҳот монеа эҷод карданд.

Фаъолияти кинотеатрҳо дар ин давра ҷузъи муҳими сиёсати фарҳангии давлатӣ буда, омӯзиши он барои дарки раванҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон дар асри XX аҳамияти илмӣ дорад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Ахроров А. *Таджикское кино (1929-1969 гг.)* / А. Ахроров. – Душанбе: Дониш, 1971. – 228 с.
2. *Бойгонии давлатии марказии Ҷумҳурии Тоҷикистон (БДМ ҶТ)* – X.1483. – P.39. – П.632. – В.47.
3. *Бойгонии давлатии вилояти Суғд (БДВС)*. – X.125. – P.1. – П.1. – В.5
4. *Информация Комитета по кинематографии при Совете Министров ТаджССР «О работе Комитета по кинематографии при Совете Министров ТаджССР по выполнению постановления XV Пленума ЦК Компартии Таджикистана о ходе выполнения постановления ЦК КПСС «О работе ЦК Компартии Таджикистана по выполнению решений XXIII съезда КПСС» и мероприятий XIII Пленума ЦК КП Таджикистана по данному вопросу» от 10 ноября 1969 г., №1/1515 // Бойгонии ҳизбии Институти таҳқиқоти сиёсии Ҷумҳурии марказии Ҳизби коммунисти Тоҷикистон (БХ ИТС КМ ҲКТ)*. – X.3. – P. 236. – П.149. – В. 14,18.
5. *Информация о ходе выполнения постановления коллегии Министерства культуры СССР от 23 февраля 1963 года / БДМ ҶТ*. – X.1483. – P.4. – П.301. – В.64.
6. *Информация о ходе выполнения постановления коллегии Министерства культуры СССР от 23 февраля 1963 года «Об итогах выполнения производственно-финансового плана по отраслям культуры за 1962 год и мероприятиях по обеспечению выполнения плана на 1963 год по Главному управлению кинофикации и кинопроката Министерства культуры ТаджССР» / БДМ ҶТ*. – X. 1483. – P. 4. – П. 301. – В. 64.
7. *История советского кино. Т.1.* – Москва: Искусство, 1969. – 755 с.
8. *Коммунист Таджикистана*. – 1978. – 10 сент.
9. Курбонзода Х. *Развитие культурно-просветительных учреждений в колхозах Республики Таджикистан / Курбонзода Х. // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ*. – Душанбе, 2014. – №3 (58-2). – С.103-115
10. *Новый этап в развитии культуры таджикского народа: сб. научных трудов*. – Душанбе, 1983. – 75 с.

11. *Постановление Совета Министров ТаджССР №273 от 20 сентября 1957 года «О мерах по усилению пожарной безопасности в республике»* // БДМ ҚТ. - Х.1483. – Р. 4. - П.258. - В. 170.
12. *Постановление Совета Министров Таджикской ССР №71 от 28 марта 1957 года «О руководстве исполнительного комитета Ленинабадского областного Совета депутатов трудящихся работой киносети»* // БДМ ҚТ. - Х.1483. – Р. 4. - П.258. - В.38-39.
13. *Председатель Госкино ТаджССР в ЦК КП ТаджССР «О выполнении постановления ЦК КП Таджикистана» №45/10 от 6 сентября 1972 г. «О мерах по дальнейшему развитию кинематографии в республике» от 9 марта 1975 г. №1/418 // Бойгонии ҳизбии Институти таҳқиқоти сиёсии Кумитаи марказии Ҳизби коммунисти Тоҷикистон (БҲ ИТС КМ ҲКТ) - Х.3. - Р.269. - П.129. - В.15-16.*
14. *Распоряжение Совета Министров ТаджССР №611-р от 8 октября 1957 г.* // БДМ ҚТ. - Х.1483. - Р.4. - П.258. - В.183.
15. *Секретарю ЦК Компартии Таджикистана Расулову Дж.Р. от председателя Комитета по кинематографии при Совете Министров ТаджССР Назарова М. от 30 апреля 1966 г. №1257/с “О состоянии и мерах по дальнейшему развитию киносети республики”// Бойгонии ҳизбии Институти таҳқиқоти сиёсии Кумитаи марказии Ҳизби коммунисти Тоҷикистон (БҲ ИТС КМ ҲКТ). - Х.3. - Р.212. - П.170. - В.19.*
16. *Справка министра культуры ТаджССР А.Имамова о ходе выполнения постановления коллегии Министерства культуры СССР от 4 октября 1962 г. «О мерах по улучшению проката художественных фильмов»* // БДМ ҚТ. - Х.1483. – Р. 4. - П.301. - В.123.
17. *Суҳбат бо Аҳмадов Маҳмудҷон (соли таваллуд 1948), сокини шаҳри Хуҷанд аз 16 январи соли 2025.*
18. *Тирози ҷаҳон. - 15.10.2011. - № 83 (1952).*
19. *Ҳақиқати Ленинобод. - 20.05.1960. - №103 (5082).*

REFERENCES:

1. Ahrorov A. *Tajik Cinema (1929-1969).* – Dushanbe: “Donish”, 1971. – 228 pp.
2. *The Central State Archive of the Republic of Tajikistan (CSART).* – F.1483. – Op.39. – D.632. – L.47.
3. *The State Archive of Sughd Region (SASR).* – F.125. – Op.1. – D.1. – L..5
4. *Information from the Committee on Cinematography under the Council of Ministers of the Tajik SSR "On the Work of the Committee on Cinematography under the Council of Ministers of the Tajik SSR in Executing the Decision of the XV Plenary of the CC of the Communist Party of Tajikistan regarding the Progress of Implementing the Decision of the CC CPSU 'On the Work of the CC of the Communist Party of Tajikistan in Implementing the Decisions of the XXIII Congress of the CPSU' and the Measures of the XIII Plenary of the CC of the Communist Party of Tajikistan on this Issue," dated November 10, 1969, No. 1/1515. // Party Archive of the Institute of Political Research of the Communist Party of Tajikistan (PA IPI CPKT). F.3. Op.236. D.149. L.14,18.*
5. *Information on the Progress of the Execution of the Decision of the Collegium of the Ministry of Culture of the USSR from February 23, 1963. // CGA RT. – F.1483. – Op.4. – D.301. – L.64.*
6. *Information on the Progress of the Execution of the Decision of the Collegium of the Ministry of Culture of the USSR from February 23, 1963 "On the Results of the Execution of the Production and Financial Plan for the Cultural Sectors in 1962 and Measures to Ensure the Execution of the 1963 Plan by the Main Department of Cinematography and Film Distribution of the Ministry of Culture of the Tajik SSR." // CGA RT. – F.1483. – Op.4. – D.301. – L.64.*
7. *History of Soviet Cinema. Vol. 1. – Moscow: Art, 1969. – PP.755.*
8. *Communist of Tajikistan. – 1978. – September 10.*

9. Kurbonzoda Kh. Development of Cultural and Educational Institutions in the Collective Farms of the Republic of Tajikistan // *Message of the University of Education*. – No. 3 (58-2). – Dushanbe, 2014. – PP.103-115.
10. A New Stage in the Development of Tajik People's Culture: Collection of Scientific Works. – Dushanbe, 1983. – PP.38.
11. Decision of the Council of Ministers of the Tajik SSR No. 273, dated September 20, 1957 "On Measures to Strengthen Fire Safety in the Republic." // CGA RT. – F.1483. – Op.4. – D.258. – L.170.
12. Decision of the Council of Ministers of the Tajik SSR No. 71, dated March 28, 1957 "On the Management of the Executive Committee of the Leninabad Regional Council of Workers' Deputies in the Work of the Film Network." // CGA RT. – F.1483. – Op.4. – D.258. – L.38-39.
13. Chairman of State Cinema of the Tajik SSR at the CC of the Communist Party of Tajikistan "On the Execution of the Decision of the CC of the Communist Party of Tajikistan" No. 45/10, dated September 6, 1972 "On Measures for the Further Development of Cinematography in the Republic" from March 9, 1975, No. 1/418. // Party Archive of the Institute of Political Research of the Communist Party of Tajikistan (PA IPI CPKT). F.3. Op.269. D.129. L.15-16.
14. Order of the Council of Ministers of the Tajik SSR No. 611-r, dated October 8, 1957. // CGA RT. – F.1483. – Op.4. – D.258. – L.183.
15. To the Secretary of the CC of the Communist Party of Tajikistan, Rasulov J.R. from the Chairman of the Committee on Cinematography under the Council of Ministers of the Tajik SSR, Nazarov M., dated April 30, 1966, No. 1257/s on the Situation and Measures for the Further Development of the Film Network of the Republic. // Party Archive of the Institute of Political Research of the Communist Party of Tajikistan (PA IPI CPKT). – F.3. – Op.212. – D.170. – L.19.
16. Information from the Minister of Culture of the Tajik SSR, A. Imamov, on the Progress of the Execution of the Decision of the Collegium of the Ministry of Culture of the USSR from October 4, 1962 "On Measures to Improve the Distribution of Feature Films." // CGA RT. – F.1483. – Op.4. – D.301. – L.123.
17. Interview with Ahmadov Mahmudjon (born in 1948), resident of Khujand, on January 16, 2025.
18. Tirozi Jahon. – October 15, 2011. – No. 83 (1952).
19. Haqiqati Leninobod. – May 20, 1960. – No. 103 (5082).